

Fra analyse til syntese

//

//]]]]> //]]>

DEBATT: De som dyrker den analytiske filosofien, venner seg av med å tenke i helheter. Videre overser de som utelukkende tenker analytisk analysens forutsetninger – og får dermed et unødvendig begrenset livssyn.

Av Dag Østerberg

Betraktet som et begrepspar er skillet mellom «kontinental» og «analytisk» filosofi utilfredsstillende. For til «kontinental» skulle vel svare «britiske øyer» og «Skandinavia», og til «analytisk» skulle svare «syntetisk». Men som betegnelse gir skillet likevel en viss mening i den fagfilosofiske dagligtale, ved å henvise til viktige motsetninger mellom på den ene side filosofi som har *hegemoni* innen den anglo-amerikanske kultur, innbefattet Skandinavia og Finland – nemlig analytisk filosofi – og på den annen side hegemoniske retninger i den vestlige del av det europeiske kontinentet det siste århundret, og som *ikke* har vært analytiske. Men for begge hovedretninger gjelder: Filosofi handler om å gjennomtenke tilværelsens mest allmenne trekk og sider.

Tradisjonen etter Kant og Hegel

For å begynne med hegemoniet på kontinentet, hadde tradisjonen fra Kants kritiske idealisme en sterk stilling. Nykantianernes to «skoler» – Marburgskolen og Badenskolen – videreførte Kants tenkning til en tolkning av det nye, liberale industrisamfunnet med dets moderne vitenskap og teknologi, retts-, kultur- og samfunnsvitenskaper. Nykantianerne Max Weber og Ernst Cassirer er de to navn som er blitt stående frem til i dag.

Sterkt sto også en nyhegelianisme som moderniserte Hegels store dialektiske syntese. Italieneren Benedetto Croce var her et ledende navn, men også dialektikere preget av Marx' hegelianisme, som ungareren Georg Lukács, tyskeren Karl Korsch, og Frankfurterskolen – Adorno, Marcuse og andre. Viktig var også dialektisk materialisme eller marxismen-leninismen, som i flere stater var offisiell filosofi.

Fra Husserl til Heidegger

En tredje retning var den fenomenologiske bevegelse innstiftet av Edmund Husserl: En matematiker som ville forsvare matematikken og logikken mot å bli redusert til psykologi, og derfor tok opp skolastikkens begrep om intensjonalitet, som hadde platonske overtoner. Men dette førte Husserl stadig videre, til å fornye selve erfaringsbegrepet ved mer omhyggelige beskrivelser av fenomenene som møter oss i verden. Hos den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty ble dette grunnlaget for en tolkning av moderne psykologi i verket *Phénoménologie de la perception* fra 1945, et verk som også bygget på Heideggers eksistensfilosofi.

//

//]]]]> //]]>

For Husserl hadde en såkalt «kronprins», Martin Heidegger, som ga fenomenologien en uventet dreining i et dristig *avant garde* verk fra 1927: *Væren og tid*. Der beskrives ikke mennesket som subjekt, bevissthet eller ånd, men som *prosjekt* og *eksistens*, kastet ut i en verden av bekymringer og gjøremål, og dypest bestemt ved en trang til å tildekke dets egen angstfylte endelighet, frihet og åpenhet overfor væren.

Denne eksistensfilosofi tok siden hos Heidegger selv en språkfilosofisk vending, med sikte på å overvinne hele den vestlige tenkning siden Sokrates og Platon. Men den franske filosofen og psykologen Jean-Paul Sartre gjorde den til en utlegning av særlig det moderne bymenneskets tilværelse som helhet, i det digre verket *Væren og intet* fra 1943. Særlig gjennom det trykte foredraget «Eksistensialisme er humanisme», og gjennom Sartres skuespill og romaner – som innbragte ham en Nobelpris som han avsto – gjennom disse ble denne eksistensialismen kjent over store deler av verden, med slagordet «eksistensen går forut for essensen», som også ble grunntanken i Simone de Beauvoirs eksistensielle feminisme.

Bergson og Deleuze

En fjerde retning var franskmannen Henri Bergsons syntese av livs- og åndsfilosofi. Bergson, som skrev så vakkert at han fikk Nobelsprisen i litteratur, var en hegemonisk tenker de første årtier av 1900-tallet. Han gjorde seg først bemerket som matematisk begavelse, men fordypet seg deretter i psykologi, dernest i hjerneforskning og i biologi, så i Einsteins relativitetsteori, for så å avslutte og runde av med moral- og religionsfilosofi. En viktig nybergsonianer er Gilles Deleuze, som utformet en dristig, anarkistisk tolkning av Bergsons begrep om *élan vital*, livets stadige fremflukt. Med delvis unntak for Husserl og Heidegger, kjennetegnes disse retningene av å utgjøre *filosofiske synteser eller livsanskuelser*.

Mangel på livsanskuelse

Med hensyn til analytisk filosofi har denne to hovedretninger – den ene utgikk fra tyskeren Gottlob Frege og engelskmannen Bertrand Russell, den andre fra engelskmannen G.E. Moore. Både Frege og Russell var matematikere og opptatt av matematikkens grunnlag, og det var Russell som gjorde verden kjent med Freges skille mellom betydning og referanse. Russell og matematikeren Whitehead frembragte sammen det nye logiske språket kalt logistikk eller symbolsk logikk, noe som ble utgangspunktet for filosofi som semantisk analyse, om språkets forhold til virkeligheten. Denne analytiske filosofi er nært knyttet til matematikk og naturvitenskap og drøfter sine spørsmål

på et høyt teknisk, iblant virtuost nivå. Men noen livsanskuelse har den ikke nådd frem til. Russell selv hadde nok et allsidig forfatterskap som innbragte ham Nobelprisen i litteratur, men han skiftet vel standpunkt for ofte til å kunne frembringe en helhetlig livsanskuelse.

Moore's utgangspunkt var dagligspråket og sunn fornuft, som avviste slike filosofiske spørsmål som om det finnes andre bevisstheter, om det finnes en virkelighet utenfor oss selv o.l. Filosofiens oppgave skulle være å klargjøre dagligspråkets begreper og uttrykk, og avdekke misbruk av språket. Blant etterfølgerne var bl.a. Gilbert Ryle med sin viktige bok *The concept of mind*, og John Austin med bl.a. *Sense and sensibilia*. Også østerrikereren Ludvig Wittgenstein, som var blitt professor i Cambridge, bidro gjennom sin store prestisje og sin eiendommelige, litt skremmende væremåte til denne gren av analytisk filosofi, som avviste at filosofi skulle etterligne vitenskapene.

Det avgjørende skillet mellom kontinental og analytisk filosofi, er at den førstnevnte kan frembringe synteser, noe den sistnevnte ikke gjør. Kanskje er Tugendthats analytiske filosofi et unntak, og enkelte andres. Men stort sett er vel analytiske filosofer motstandere av synteser, og de som dyrker denne form for filosofi, venner seg av med å tenke i helheter.

For min del hadde jeg som ung stor glede av analytisk språkfilosofi og hadde vel fortsatt med den om jeg ikke hadde oppdaget Sartres eksistensfilosofi. Den var slett ikke så tåket og uklar som analytikerne pleide å si, tvert om hadde den en klar oppbygning som ville gi en tolkning av tilværelsen som helhet. Siden denne filosofi betrakter Kant som en motstander, ble et neste nærliggende steg å sette seg inn i Kants tre «kritikker» og se dem som en helhet. Deretter fulgte kjennskap til Hegel, som bakgrunn for Sartres tenkning. Siden ble jeg kjent med andre filosofiske synteser, som dem til våre dagers Habermas eller Deleuze.

Nødvendigheten av syntese

Ved siden av analytisk tenkning er det ubetinget å anbefale at bachelorstudenter også får kjennskap til en eller annen form for filosofisk syntese, enten den kommer fra det europeiske kontinent eller andre steder. Befatning med filosofisk syntesetenkning kan gjelde oldtidens synteser som f.eks. den til Aristoteles, eller middelalderens tenkere som Aquinas eller Ibn Rushd, eller nytidens Descartes og Leibniz, eller Jaspers og Cassirer osv.

For analyser forutsetter synteser, selv om disse ikke er klart uttrykt, men er der mer som tause forutsetninger. Den som utelukkende tenker analytisk overser analysens forutsetninger, og får dermed et unødvendig begrenset livssyn, noe filosofien jo skulle motvirke.